

Навчання стилістики української мови в умовах нової освітньої парадигми

А. С. Попович

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Paper received 11.07.17; Revised 17.07.17; Accepted for publication 20.07.17.

Анотація. Предметом дослідження є методика навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури у вищих педагогічних навчальних закладах. Мета статті – потлумачити основні підходи до навчання стилістики української мови. У розвідці використані теоретичні та емпіричні методи дослідження. Результати роботи застосовуватимуться для організації вивчення стилістики у вищій школі. Увагу акцентовано на особистісно зорієнтованому, компетентнісному й діяльнісному підходах. Пропонуємо надавати перевагу поєднанню різних підходів до навчання стилістики, тому що їхня взаємодія дозволяє позбуватися однобічності, віддзеркалює способи організації освітнього процесу, підвищує результативність підготовки вчителів-словесників.

Ключові слова: дисципліна «Стилiстика української мови», вища школа, учитель української мови і літератури, підходи до навчання, особистісно зорієнтований підхід, компетентнісний підхід, діяльнісний підхід.

Вступ. Майбутньому вчителю-словеснику важливо навчитися володіти словом як основним інструментом своєї професійної діяльності. Водночас він повинен навчитися мовної майстерності учнів, виховати культуру мовлення й стилістичну вправність. Вимоги до професійної підготовки вчителя-словесника висувують стилістику на одне з центральних місць у системі профільних дисциплін лінгвістичного циклу.

Навчання стилістики у вищій школі – цілісна, динамічна і відкрита система, якій притаманні взаємозв'язок і взаємозумовленість компонентів, та яка взаємодіє з іншими складниками освітнього процесу (лінгвістичні, літературознавчі, лінгводидактичні дисципліни, виробнича практика, науково-дослідна робота тощо), і спрямована на досконале оволодіння теоретичними аспектами стилістики, набуття стилістичної компетентності та досягнення найвищого рівня результативності.

Короткий огляд публікацій з теми. Лінгводидактичні аспекти вивчення стилістики у вищій школі віддзеркалені в розвідках В. Бадер, З. Бакум, Н. Баранник, Л. Бойко, І. Гайдаєнко, С. [П]. Єрмоленко, О. Караман, С. Карамана, І. Коломієць, П. Кордун, К. Климової, Г. Конторчук, Л. Кравець, І. Кучеренко, Т. Ліштаби, В. Луценко, І. Мамчур, І. Нагрибельної, В. Новосолової, С. Омельчука, М. Пентилюк, Л. Рускуліс, Д. Семчук, К. Серажим, Л. Сугейко, Л. Шевченко, Н. Шульжук, Н. Янко та інших. Водночас студіювання науково-методичної літератури засвідчило, що окремі питання методики навчання стилістики потребують опрацювання. Тому пропонується дослідження є актуальним.

Мета статті – аспектно проаналізувати сучасні підходи до навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: вивчити проблему підходів до навчання мови в психолого-педагогічних, дидактичних і лінгводидактичних наукових джерелах, виокремити принципи навчання стилістики української мови й потлумачити їх.

Матеріали і методи. Для написання статті використані теоретичні (аналіз філософської, психологічної, педагогічної, лінгвістичної, дидактичної та лінгводидактичної літератури, узагальнення досвіду навчання української мови у вищих навчальних закладах) та емпіричні (спостереження, аналіз навчальних і робочих програм зі стилістики) методи дослідження.

Результати та їх обговорення. У лінгводидактичних студіях аналізуються різні підходи до навчання

стилістики у вищій школі: функціонально-семантичний (І. Іванченко), функціонально-стилістичний (В. Бадер, Н. Баранник, Л. Ліннікова), системно-функціональний (Л. Ліннікова), проблемний (Г. Косарева), лінгвокультурологічний (А. Суєтіна), комунікативно-діяльнісний (Н. Баранник), компетентнісний (М. Бакулін, Н. Баранник, О. Калачинська, Л. Кантейкіна, А. Сапарбаєва, М. Стурикова), еколінгвістичний (В. Пасинок), міждисциплінарний (М. Созоров, С. Казаріна) й інші.

Вартісним є висловлювання Н. Голуб про те, що «Усвідомлення суті поняття «підхід до навчання» сприятиме уникненню довільного тлумачення його й появи почасти необґрунтованої селекції підходів» [1, с. 3]. Нам імпонує, що дослідниця звужує кількість підходів до особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного, та кваліфікує їх як ключові.

Особистісно зорієнтований підхід – спрямованість освітнього процесу на взаємодію і розвиток особистості викладача й студентів на основі паритетності в спілкуванні й партнерства в навчанні. Автор культурологічної концепції особистісно-орієнтованої освіти О. Бондаревська зауважує: «особистісно-орієнтована освіта – це наукоємна педагогічна технологія, яка реалізує фундаментальні філософські, психологічні, педагогічні ідеї про людину і процеси її індивідуально-особистісного розвитку, про освіту як людиноутворювальний, самоорганізувальний, смислопороджувальний процес, про виховання як педагогічну підтримку, про освітній простір як проекцію світу дитинства і т. ін.» [2].

За особистісно зорієнтованого підходу до навчання стилістики розвивається особистість окремого студента й формуються компетентності через пізнавальну діяльність, самостійний пошук, науково-дослідницьку діяльність, застосування на практичних заняттях дидактичного (ілюстративного) матеріалу з текстів різних функціональних стилів, можливість вибору групової або самостійної роботи, основної та допоміжної літератури, творчих видів робіт тощо. При проведенні занять важливо орієнтуватися на особистісний досвід студентів, проектувати на майбутню педагогічну діяльність, створювати умови для активної пізнавальної діяльності студентів, використовувати рольові технології, розвивати естетичні смаки здобувачів вищої освіти. Викладач має стимулювати студентів до самоосвіти й саморозвитку, ґрунтовного опрацювання стилістичних питань.

Складниками особистісно зорієнтованого підходу до навчання стилістики вважаємо лінгвокогнітивний, лін-

гвосинергетичний і герменевтичний підходи.

Лінгвокогнітивний підхід до навчання стилістики – це підхід, спрямований на виявлення аспектів мовленнєвої картини світу, інтерпретування текстів із позицій когнітивних процесів, становлення пізнавальної та мовленнєвої культури й відповідного способу мовного самовираження.

У кінці ХХ століття стало очевидним, що традиційна стилістика не в змозі охопити всі площини стилістичної науки. Когнітивна стилістика доповнює й збагачує знання про стилістичні явища, орієнтує на людину, акцентує на зв'язках тексту й людської свідомості. Когнітивний підхід до навчання стилістики передбачає розгляд стилістичних проблем «через призму їх кореляції з когнітивними процесами і структурами з урахуванням впливу низки позамовних чинників» [3, с. 68-69].

Використання лінгвокогнітивного підходу передбачає з'ясування розуміння й інтерпретування тексту; визначення інтенції, мети і мотивів того, хто говорить або пише; встановлення зв'язку тексту, його прочитання і людської свідомості; потлумачення можливих реакцій на певний текст і вивчення інтерпретацій тексту різними студентами; кодування й декодування стилістичної інформації; аналіз вибору мовного вираження в тексті й залежності вибору мовних засобів від когнітивних структур і процесів; структурування інформації (мовної та позамовної) в тексті; характеристику стилістичних прийомів із урахуванням ментальних і мисленнєвих процесів; аналіз засобів створення стилістичного ефекту та зв'язку з мовними й позамовними структурами; тлумачення мовних одиниць як концептів – носіїв етнокультурної інформації; з'ясування особливостей репрезентації інформації в тексті та когнітивних принципів її організації (висування, фігура-тло, інференція); створення власних висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру та вироблення власних когнітивних стратегій; виховання національної самосвідомості, поваги до українських мовних традицій, бажання взорувати естетичні й етичні норми спілкування тощо.

Сьогодні в дослідженні особистісно зорієнтованої підготовки студентів використовується лінгвосинергетичний підхід, за якого мова художнього твору вивчається як динамічна, рухлива, змінна система, що має специфічні закони самоорганізації й розвитку, а також визначаються зовнішні й внутрішні чинники розвитку мовної системи твору й складники, які керують процесами її становлення, самоорганізації й функціонування.

Лінгвосинергетичний підхід уможливує з'ясування окремих питань, пов'язаних із нестійкістю окремих мовних систем. При вивченні стилістичних функцій лексичних засобів варто брати до уваги основні тенденції розвитку сучасної лексичної системи з урахуванням останніх змін (відкритість, динамізм, складність структури, нерівномірність і різні темпи розвитку окремих її пластів).

Розгляд тексту як лінгвосинергетичного об'єкту передбачає визначення структури й ритмо-мелодійних особливостей, взаємодії та впливу компонентів тексту, наявності асоціацій декодування смислу, порівняння концептуальних систем автора тексту й реципієнта, функцій компонентів тексту й інше. Лінгвосинергетичний підхід дозволяє підготувати студентів до словотворчості та мовленнєвотворчої діяльності.

У Державному стандарті базової і повної загальної

середньої освіти виокремлюється компетентнісний підхід, який сприяє виформовуванню ключових і предметних компетентностей, та діяльнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, набуття здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [4].

Формування компетентностей на заняттях зі стилістики у вищій школі повсякчас спрямовується на вироблення вмінь передусім здійснювати професійно-педагогічну діяльність учителя української мови і літератури. Це підтверджує сучасні тенденції об'єднання компетентнісного й діяльнісного підходів, що, на нашу думку, є виправданим.

Вдало організована робота зі стилістики дозволяє виформувати низку компетентностей, зокрема такі загальні компетентності, як здатність до навчання, креативність, володіння технологіями пошуку інформації, гнучкість мислення тощо.

Майбутні вчителі української мови і літератури при підготовці до занять зі стилістики готують відповіді на теоретичні питання, тому опрацьовують основну літературу й наукові публікації у фахових часописах, укладають списки бібліографічних джерел, пишуть анотації статей і рецензії. Отож, набувають інструментальних компетентностей: здатність до аналізу й синтезу, організації та планування, засвоєння основних базових знань зі стилістики, навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел), розв'язання проблем, планування та управління часом.

Системні компетентності (здатність застосовувати знання на практиці, дослідницькі навички та вміння, здатність до навчання, здатність працювати самостійно, турбота про якість, бажання досягти успіху) здобуваються через здійснення порівняльного аналізу різних поглядів науковців на одне й те саме питання та опонування їм, виконання стилістичного аналізу текстів різних стилів, добір із творів сучасних письменників прикладів використання тропів і фігур стилістичного синтаксису і т. ін.

Водночас формуються такі фахові компетентності, як наявність теоретичного підґрунтя з основних розділів стилістики, отримання практичних навичок зі стилістичного аналізу тексту, редагування текстів, конструювання стилістично довершеного тексту, здатність систематизувати й інтерпретувати наукові дані та формулювати судження, що віддзеркалюють наукові проблеми, здатність комунікувати, використовуючи певну інформацію тощо.

Уміння демонструвати знання стилістичної теорії та розуміння основних фактів, концепцій, правил і теорій, застосовувати знання для розв'язання суперечливих питань (щодо виокремлення функціональних стилів, трансформації фразеологічних одиниць), навички аналізу, інтерпретації та синтезу інформації, презентації наукового матеріалу й аргументів засвідчують сформованість фахових когнітивних компетентностей зі стилістики.

Вагомими для майбутніх учителів-філологів є набуття практичних компетентностей, як-от: дотримання стилістичних норм сучасної української літературної мови, використання мовних засобів відповідно до мети, умов і ситуації спілкування, вміння пояснювати стиліс-

тичний матеріал і укладати плани-конспекти уроків зі стилістики української мови для загальноосвітніх навчальних закладів.

Складником компетентнісно-діяльнісного підходу вважаємо професійно зорієнтований підхід, що передбачає орієнтування на майбутній фах студентів, зокрема:

1) засвоєння понять теоретичної стилістики й вироблення стилістичних умінь і навичок для подальшого застосування їх при проведенні уроків української мови;

2) повсякчасне проектування питань, що вивчаються на лекційних і практичних заняттях, на загальноосвітню школу (аналіз теоретичного матеріалу шкільних підручників з певних тем і виконання й коментування вправ зі шкільних підручників);

3) формування комунікативних і мовленнєвих умінь студентів, розвиток професійного мовлення (дотримання норм сучасної української літературної мови і вміння стежити за мовленням учнів);

4) добір професійно зорієнтованих текстів, ситуативних завдань тощо.

Оволодіння компетенціями неможливо без набуття досвіду діяльності, тобто існує тісний зв'язок між компетенціями й діяльністю. Компетенції формуються впродовж діяльності й заради майбутньої професійної

діяльності. Тому процес навчання набуває нового смислу – він перетворюється в процес учіння, тобто в процес набуття знань, умінь, навичок і досвіду діяльності для досягнення професійно й соціально значущих компетентностей. Компетентнісно-діяльнісний підхід може стати ефективною методологією побудови практично зорієнтованої освіти в XXI столітті [5].

Висновки. На сучасному етапі розвитку вищої освіти надається перевага поєднанню різних підходів до навчання, тому що їхня взаємодія дозволяє позбуватися однобічності, віддзеркалює способи організації освітнього процесу, підвищує результативність підготовки учителів-словесників. Цьому знаходимо підтвердження в працях І. Бабій, Г. Дідук-Ступ'як, І. Дроздової, О. Кучерук, А. Нікітіної, М. Олійр, С. Омельчука, М. Пентилок та в студіях інших дослідників питань лінгводидактики вищої школи.

Опираючись на підходи до навчання стилістики, сьогодні важливо виявити психолого-педагогічні, психолінгвістичні та методичні підвалини навчання, обґрунтувати принципи навчання стилістики, розробити компоненти лінгводидактичної системи, зокрема інноваційні технології навчання, здійснити діагностику стану навченості стилістики й прогнозувати результати навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі / Ніна Голуб // Українська мова і література в школі, 2015. № 3, С. 2-10.
- [2] Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированный подход как технология модернизации образования / Е. В. Бондаревская // Методист, 2003. № 2, С. 2-6.
- [3] Джусупов Н. М. Когнитивная стилистика: современное состояние и актуальные вопросы исследования / Н. М. Джусупов // Вопросы когнитивной лингвистики, 2011. № 3, С. 65-76.
- [4] Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392) [Е. ресурс], Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/oftenrequested/state-standards/>.
- [5] Ялалов Ф. Г. Деятельностно-компетентностный подход к практико-ориентированному образованию [Е. ресурс] / Ф. Г. Ялалов // Эйдос: интернет-журнал, 2007. 15 января, Режим доступу : www.eidos.ru/journal/2007/0115-2.htm.

REFERENCES

- [1] Gholub N. Approaches to the teaching of Ukrainian language in the general school / Nina Gholub // Ukrainian language and literature at school, 2015. № 3, P. 2-10.
- [2] Bondarevskaya Ye. V. The individually-oriented approach as a technology of modernization of education / Ye. V. Bondarevskaya // Methodist, 2003. № 2, P. 2-6.
- [3] Dzhusupov N. M. Cognitive stylistics: a current development and topical issues / N. M. Dzhusupov // The questions of Cognitive Linguistics, 2011. № 3, P. 65-76.
- [4] State standard of basic and complete general secondary education (approved by Cabinet of Ministers of Ukraine, resolution No.1392 from November 23, 2011), Retrieved from: <http://www.mon.gov.ua/ua/oftenrequested/state-standards/>.
- [5] Yalalov F. G. The activity-competence approach to the practice-oriented education / F. G. Yalalov // Eidos : Internet-magazine, 2007. 15 yanvarya, Retrieved from: www.eidos.ru/journal/2007/0115-2.htm.

Teaching the stylistics in higher school in the conditions of new educational paradigm

A. S. Popovych

Abstract. The subject of the study is teaching methodology of stylistics for the future teachers of Ukrainian language and literature in higher pedagogical educational establishments. The purpose of the article is to explain the main approaches to teaching the stylistics of Ukrainian language. Theoretical and empirical methods of the researches are used in the paper. The results of the research will be used for the organization of studying stylistics in higher school. The attention is paid to individually oriented, competence and activity approaches. We suggest preferring the combination of different approaches to studying stylistics, because their interaction allows to get rid of unilaterality, reflects the ways of organization of the educational process, increases the effectiveness of training of language and literature teachers.

Keywords: discipline "Stylistics of Ukrainian language", higher school, teacher of Ukrainian language and literature, approaches to teaching, individually-oriented approach, competence approach, activity approach.

Обучение стилистики украинского языка в условиях новой образовательной парадигмы

A. C. Попович

Аннотация. Предметом исследования является методика обучения стилистики будущих учителей украинского языка и литературы в высших педагогических учебных заведениях. Цель статьи – растолковать основные подходы к обучению стилистики украинского языка. В статье использованы теоретические и эмпирические методы исследования. Результаты работы будут применяться для организации изучения стилистики в высшей школе. Внимание акцентировано на лично-ориентированный, компетентностный и деятельностный подходы. Предлагаем отдавать предпочтение сочетанию различных подходов к обучению стилистики, так как их взаимодействие позволяет избавляться от односторонности, отражает способы организации образовательного процесса, повышает результативность подготовки учителей-словесников.

Ключевые слова: дисциплина «Стилистика украинского языка», высшая школа, учитель украинского языка и литературы, подходы к обучению, лично-ориентированный подход, компетентностный подход, деятельностный подход.